

ВІДГУК

**офіційного опонента на дисертацію
Мельника Андрія Петровича
«Публіцистика Сергія Аверинцева та
Сергія Кримського (1990-2010): ціннісні орієнтири»,
подану на здобуття наукового ступеня
кандидата наук із соціальних комунікацій
зі спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики**

Об'єктивне й адекватне наукове осмислення сучасних медійних тенденцій потребує ґрунтовного дослідження усіх складових системи соціальних комунікацій. Особливий напрям для різновекторних наукових пошуків становить публіцистика, унікальність якої як літературно-журналістської діяльності з безкомпромісною світоглядною позицією авторів визначає її комплексний, універсальний характер, актуалізований у поєднанні логічно-поняттєвої виваженості та емоційно-чуттєвої експресії.

Публіцистика повсякчас займала важливе місце в житті окремих суспільств. Вона і сьогодні є складним соціокультурним феноменом у журналістському, літературному, релігійному, філософському та політичному контекстах глобального масштабу. Національна матриця публіцистики кожного народу охоплює тривалу хронологічну історію у суспільно-політичному, культурно-духовному та морально-етичному векторах. Тому обшир актуальності дисертації А. Мельника «Публіцистика Сергія Аверинцева та Сергія Кримського (1990-2010): ціннісні орієнтири» є незаперечним і зумовлений необхідністю концептуального зрізу публіцистики у міжнаціональному вимірі та потребою врахування глобалізаційних тенденцій конкретного історичного сегменту, усвідомлення сучасного інформаційно-культурного простору як активного процесу комунікації.

Андрій Петрович Мельник поставив перед собою складну мету, адже ціннісні концепти публіцистичного доробку відомих авторів пов'язані не лише з текстовим рівнем контенту, а й із рядом надтекстових утворень – культурних, духовних, релігійних, естетичних, історичних, суспільно-політичних. Тому дослідник розглядає публіцистичний доробок українського філософа С. Кримського та російського філолога й історика культури С. Аверинцева крізь призму рубіжних суспільно-політичних трансформацій на теренах пострадянських держав.

Загальна канцелярія
ЛНУ імені Івана Франка
Вхідний № 483
27. 04 2018.

Тема дисертаційного дослідження співзвучна із науковою темою кафедри зарубіжної преси та інформації Львівського національного університету імені Івана Франка «Мас-медіа світу і утвердження гуманістичних ідеалів» (номер державної реєстрації 0116U001686) (Д., с. 14).

Вибір об'єкта дослідження продиктований прагненням дисертанта з'ясувати ціннісну парадигму публіцистичного дискурсу пізнього СРСР та початку незалежності новостворених держав, коли у процесі актуальних суспільних дискусій у медіа було переосмислено традиційні ціннісні орієнтири крізь етичну і загальнолюдську призму. У роботі вперше проаналізовано публіцистичні тексти С. Аверинцева та С. Кримського, опубліковані у 1990-2010 роках на сторінках журналів «Новый мир», «Континет», «Литературной газеты» та ін., а також газети «День» (Д., с. 15), що було зумовлено не тільки їх тематичною і стилістичною спорідненістю, а й певною дотичністю у публічному сприйнятті спадщини відомих моральних авторитетів (Д., с. 13).

В обґрунтуванні своєї наукової позиції А. Мельник послуговується загальнонауковими та спеціалізованими методами (Д., с. 16), чітко окреслює методологічні орієнтири аналізу журналістських явищ (Д., с. 13-14), які уможливили використання широкої джерельної бази (Д., с. 16), історичних і теоретичних розвідок українських та зарубіжних журналістикознавців (Д., с. 15-16), врахування культурологічного та суспільно-політичного контекстів. У підсумку це дозволило дисертантові глибинно осмислити фаховий матеріал, вдало розставити акценти і зробити самостійні та аргументовані висновки. Відзначаючи повноту джерельної бази дослідження, підкреслимо ретельність відбору джерел: залучено не лише напряму дотичні до теми, але і ті, які сприяли кваліфікованій інтерпретації елементів загального контексту.

Наукова новизна дисертації та одержаних результатів не викликають сумнівів, адже вперше запропоновано розглядати С. Аверинцева та С. Кримського як публіцистів; проаналізовано публіцистичну спадщину авторів і зроблено спробу виокремити особливий тип позиціонування публіциста; досліджено публіцистичні тексти С. Аверинцева та С. Кримського з урахуванням їхніх публічних ролей; виокремлено основні ціннісні орієнтири публіцистики російського філолога та українського філософа в контексті специфіки пострадянських публічних дискусій (Д., с. 16-17).

Дисертація А. Мельника відзначається чіткістю композиційної будови. Окрім Вступу, в якому наявні всі необхідні елементи (Д., с. 12-19), загальних

Висновків (Д., с. 193-199) і списку використаних джерел (409 позицій), наукова робота включає три розділи та висновки до кожного з них.

Загальнотеоретичні засади дисертації розкрито у першому розділі «Публіцистика як дискурсивний феномен». Як свідчить детальне прочитання поданої до захисту роботи, її автор вільно орієнтується у науковій термінології. На підставі аналізу значної наукової бази, репрезентованої розвідками українських та закордонних філологів, журналістикознавців, культурологів, теологів, соціологів, А. Мельнику вдалося з'ясувати смислове навантаження понять «публіцистика», «публіцистичний метод», «публіцистичність», «адресат», «публіка», «дискурс», «публічна сфера», «світоглядна публіцистика», «ціннісні орієнтири», «етос», «моральний авторитет», «мудрець» та ін.

До найбільш істотних наукових результатів дисертації варто віднести виокремлення основних підходів до розуміння поняття «публіцистика», зважаючи на його складність та комплексність (підрозділ 1.1. «Підходи до розуміння та визначення поняття «публіцистика»). Актуалізувавши ключові положення теорії публіцистики про її природу, об'єкт і предмет, метод і функціональність, А. Мельник не заперечує професійно-журналістське тлумачення явища публіцистики як корпусу текстів на актуальну і суспільно важливу тему, спрямованого впливати на громадську думку (Д., с. 24-25). Більше того, міркуючи над публіцистичною творчістю, яка «передбачає імпліцитну присутність публіки, навіть якщо автор ... намагається змінити її погляди» (Д., с. 32), дисертант аргументовано пропонує розглядати публіцистику як дискурс творчої взаємодії, діалогічної комунікації автора й реципієнтів, як сферу, «де відбувається створення і сприймання, інтерпретація продуктів публіцистичної діяльності» (Д., с. 36). Далі, з метою уникнення непорозумінь, дослідник здійснив короткий екскурс у теорію публічної сфери, з'ясував сутність дихотомії публічність/приватність і резюмував, що публіцистика функціонує в рамках публічного дискурсу (Д., с. 43), а дискурсивне розуміння публіцистики наближається до тлумачення публічної сфери як неоднорідного середовища суспільних дискусій та формування громадської думки (Д., с. 42).

На думку А. Мельника, аналізовані ним публіцистичні тексти С. Кримського та С. Аверинцева «органічно вписуються у значення поняття «світоглядна публіцистика» (Д., с. 193), тому виправданим є висвітлення історіографії дослідження даного різновиду публіцистики, який межує із наукою та філософією. Особливо відзначу міжнародний контекст осмислення

синкретичної природи концепту «світоглядна публіцистика», змодельований в українському журналістикознавстві послідовниками Миколи Шлемкевича (Йосип Лось, Тарас Лильо, Володимир Здоровега, Марія Титатенко, Ігор Полянський, Любов Василик та ін.) (Д., с. 44-47), у Франції – «філософською журналістикою» та «новою філософією» / «медіативними філософами» (Бернар-Анрі Леві, Андре Глюксман, Паскаль Брюкнер, Луї Пенто) (Д., с. 49-51), в Америці – представниками «публічної філософії» (Майкл Сендел, Джеймс Таллі, Річард Познер) (Д., с. 105).

Достатньо обґрунтованим є з'ясування ролі публіцистичного дискурсу у формуванні інтелектуального етосу особистості, який базується на тлумаченні понять «ціннісні орієнтири» та «етос», поясненні проблеми дисбалансу між публічною і приватною сферами, обґрунтуванні активної співучасті реципієнта у процесі творення публіцистичного тексту, що в умовах тотальної медіатизації публічного простору реалізується у форматі «опосередкованої квазівзаємодії» (підрозділ 1.2. «Публіцистика як сфера формування ціннісних орієнтирів та етосу особистості»). Ключовими тут є твердження про те, що публіцистичний дискурс є джерелом цінностей і моделей поведінки для інтелектуально й морально активного реципієнта (Д., с. 60); носієм та уособленням цінностей, моральним авторитетом, взірцем для наслідування виступає публіцист-мудрець (Д., с. 64), який має «активно втручатись в поточні справи за допомогою свого слова», «самочинно виходити до публіки» через публіцистичну творчість (Д., с. 65-66).

Теоретичний сегмент дисертації переконує, що А.П. Мельник має достатній рівень компетентності і фахової сумлінності, щоб аналізувати змістові та стилістичні особливості публіцистики російського та українського авторів.

У другому розділі «Специфіка публіцистичних дискурсів Сергія Аверинцева та Сергія Кримського» дисертант науково виважено, у дискусійному форматі аналітичного наративу обґрунтував приналежність С. Аверинцева та С. Кримського до верстви пострадянської інтелігенції. Як носії шістдесятницького етосу публіцисти сповідували і пропагували загальнолюдські цінності, політично-ідеологічну незаангажованість, «розглядали актуальні суспільні питання з позиції мудрості» (Д., с. 115) та ціннісної перспективи. Водночас дослідник пропонує паралельно номінувати їх як «публічних інтелектуалів»: у розумінні «цехової» приналежності (Д., с. 79) російського філолога та історика культури й українського філософа-логіка, які через співпрацю із мас-медіа намагалися донести свої ідеї до суспільства.

Таке означення обумовило виділення дисертантом історичних варіацій презентованої С. Аверинцевим та С. Кримським публічної ролі мудреця на основі аналізу тематики і стилю публіцистичних текстів, сприйняття авторів у публічній сфері тогочасною громадськістю, а також відгуків та спогадів учнів, читачів, послідовників. Зокрема, С. Аверинцев представлений як християнський публіцист, який у своїх енциклопедичних статтях, есе, інтерв'ю розглядає актуальні суспільні проблеми крізь призму християнської ціннісної парадигми. А. Мельник чітко вирізняє особливості публіцистичного методу С. Аверинцева, в основі якого синтез віри і розуму, етичний принцип розуміння важливості Іншого (Д., с. 86) як подоби Бога. Науковець аргументує обов'язкову співучасть реципієнта у процесі творення морально-етичного публіцистичного дискурсу (Д., с. 87), в межах якого твориться Істина, що відповідає християнській правді (Д., с. 96).

Українцеві С. Кримському дисертант відводить публічну роль «філософа-публіциста», вмонтовуючи його творчість у парадигму американського концепту «публічна філософія» (Д., с. 105-106) на основі трактування ним філософії як мисленнєвої та прикладної призми сприйняття і розуміння суспільних реалій у публічному дискурсі (Д., с. 104). Представник «світоглядно-антропологічної» київської філософської школи С. Кримський пропагував та уособлював «людиноцентричний напрям» соціально-філософського осмислення явищ дійсності із залученням енциклопедичних знань, широкої ерудованості, міждисциплінарних аргументів, життєвого досвіду (Д., с. 103-104). Образ філософа-публіциста С. Кримського дисертант моделює на основі аналізу його текстуального (Д., с. 106-107) та візуального (Д., с. 113-114) портретів, розуміння ним медіаресурсів як арени реалізації публічним філософом, своєї філософської компетентності в контексті цілісної освіченості й універсальних знань мудреця, який звертається до широкої аудиторії (Д., с. 108-110).

Підтвердженням наукових компетенцій дисертанта є завершальний розділ «Констеляція ціннісних орієнтирів у публіцистиці Сергія Аверинцева та Сергія Кримського». У ньому дослідник виокремив ключові, на його думку, ціннісні концепти у публіцистиці відомих універсалів: мудрість, духовність і діалог, опираючись на текстуальний аналіз опублікованих творів, реалізований авторами етос мудреця, трансформаційні інформаційно-ціннісні тенденції у пострадянському публічному просторі, а також на широкий академічний, філософський історико-культурний та суспільно-політичний контексти.

У дискурсі виділених ціннісних орієнтирів А. Мельник слушно акцентує на їх етичному тлумаченні у релігійній, філософській, історичній та журналістській перспективах: як практичної мудрості (софійності), що передбачає смиренність перед Законом Божим, шану минулого, вірність традиції, здоровий глузд (Д., с. 120-121), наявність досвіду, розуму та совісті (Д., с. 133), розсудливість або «християнську духовну тверезість» (Д., с. 139), єдність мисленнєвої і практичної діяльності, жертвовність і відданість обраній справі (Д., с. 123); як практичної духовності, базованої на культурі як формі існування адекватних цінностей (Д., с. 159), реалізованої у «ціннісному домобудівництві особистості», активної, дієвої (Д., с. 151), та її служінні іншим (С. Кримський) чи у християнській парадигмі сім'ї як найкращому середовищі формування духовної людини (С. Аверинцев) (Д., с. 167-170). Ціннісний орієнтир діалогу потрактовано як найефективніший спосіб практичної реалізації мудрості й духовності, котрий через адекватне самопізнання, повагу до «свободи особистого буття» Іншого (Д., с. 176), прийняття права на помилку (Д., с. 188) уможлиблює спілкування з людьми та Богом (С. Аверинцев), пізнання сутності буття (С. Кримський), сприяє подоланню міжособистісної ненависті й тоталітарної радянської спадщини, запереченню беззастережного застосування сили через розуміння нації як «історичної особи» (С. Кримський) та «солідарність поколінь» (С. Аверинцев).

Відзначу вміння дисертанта виділяти стильові пріоритети публіцистичних текстів у процесі осмислення глибинної сутності й функціонального навантаження ціннісних концептів. Зокрема, недекларативність, поміркованість і уникнення категоричних суджень, «сумнів у непомильності мудреця», потреба панорамного бачення ситуації (Д., с. 132), що втілилися у «серединну позицію» С. Аверинцева (Д., с. 139) та «принцип третьої правди» С. Кримського (Д., с. 140). Цим дослідник пояснює «поміркований тон, інакомовний стиль, проникливі узагальнення», які «розраховані на співучасть і уважну інтерпретацію» реципієнтом у С. Аверинцева (Д., с. 127-128). Подібно й у публіцистиці С. Кримського наукова ґрунтовність і неупередженість, академічний словник гармонійно співіснують із літературними образами, ілюстративним матеріалом, що залучає масового читача до комунікації та взаємного осмислення дійсності (Д., с. 151).

Загальні Висновки підсумовують авторський погляд на досліджувану проблему та узгоджуються із поставленими завданнями. Висновки мають

самостійний науковий характер і є логічним узагальненням, до якого прийшов дисертант у процесі опрацювання фахового матеріалу (Д, с. 192-198).

Основні положення дослідження апробовано на численних конференціях та у 13-ти фахових, закордонних та інших публікаціях (Д, с. 232-235), належним чином представлено в авторефераті. У ньому вміло та з дотриманням регламентованих вимог викладено зміст усіх розділів дисертації.

Відзначаючи змістовність та актуальність, безсумнівне теоретичне і практичне значення дисертації А. Мельника (Д., с. 17), не маючи принципових зауважень до викладу та висновків дослідження, вважаю за доцільне виділити певні моменти дискусійного характеру:

1. Оскільки предметом дослідження дисертант означив ціннісні орієнтири публіцистики С. Аверинцева та С. Кримського і способи їхньої презентації залежно від жанрової специфіки, то потребує чіткішого висвітлення жанрова палітра публіцистичних текстів авторів, зокрема доцільно науково аргументувати приналежність до публіцистичної групи жанрів «публічну лекцію», «виступи на конференції» (Д., с. 69).

2. Для підсилення наукової стратегії не зайвим було б переконливіше обґрунтувати використання методів дослідження на кожному з його етапів (Д., с. 16).

3. У лексичному сегменті дослідження трапляються нові словоформи чи авторські терміносполуки: «альтернативні публічності» (Д., с. 42), «постновочасність» (Д., с. 76), «важкостравні терміни» (Д., с. 94), «важкостравний науковий стиль» (Д., с. 103), «публічна софіологія» (Д., с. 118), «дещо софістикованіше», «важкостравний філософський концепт» (Д., с. 161). Вважаю, варто чіткіше окреслити перспективу їх функціонування у науковому дискурсі.

4. Виділяю поодинокі формальні неточності: міжрядкове розділення прізвищ та ініціалів або ж відсутність ініціалів біля прізвищ, що є неприйнятним для наукового тексту; відсутність посилань біля прізвищ окремих дослідників чи публіцистів, їхніх праць (Д., с. 44, 45, 65, 103, 107, 108), а також після недослівних цитувань (Д., с. 103). Сюди ж віднесу окремі неточності перекладу українською російськомовних текстів С. Аверинцева чи інших науковців, н-д, «тема, отримана зовні» (Д., с. 20) замість необхідного «тема, отримана ззовні», оскільки оригінальне «извне» є прислівником на означення зовнішнього боку (звідки?), а не зовнішнього боку (де?); «в силу риторичних витоків», «зони переважних інтересів» (Д., с. 28).

Перелічені зауваження мають рекомендаційний характер, тому не можуть вплинути на загальний позитивний висновок роботи. Мету дослідження досягнуто, завдання, що їх поставив перед собою дисертант, виконано. Рецензована дисертація становить цілісне, завершене і самостійне дослідження, яке присвячено актуальній темі сучасного журналістикознавства.

Вважаю, що вона відповідає спеціальності 27.00.04 – теорія та історія журналістики, профілю Спеціалізованої вченої ради К 35.051.24, вимогам п. 9, 11, 13 «Порядку присудження наукових ступенів», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2013 р. № 567, а її автор – Андрій Петрович Мельник – заслуговує на присудження наукового ступеня кандидата наук із соціальних комунікацій за спеціальністю 27.00.04 – теорія та історія журналістики.

Офіційний опонент,
кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри журналістики
ТНПУ ім. В. Гнатюка

Кушнір О.В.

